

PAPER

NEOLOGIZMLARNING LINGVISTIK TASNIFI VA ZAMONAVIY INGLIZ TILIDAGI YANGI SO‘ZLAR TAHLILI

Ismoilova Kamola Rafikovna^{1,*}

¹Qo‘qon davlat Universiteti Filologiya fakulteti Ingliz tili nazariyasi kafedrası o‘qituvchisi

*ikamola8622@gmail.com

Abstract

Ushbu maqola zamonaviy ingliz tilidagi neologizmlarning lingvistik tabiati, hosil bo‘lish usullari va tasnifini tahlil qilishga bag‘ishlangan. Tadqiqotda neologizmlarning yuzaga kelishining ekstralingvistik omillari (texnologik taraqqiyot, ijtimoiy-madaniy o‘zgarishlar) hamda intralingvistik mexanizmlari (so‘z yasash modellari) o‘rganiladi. Shuningdek, Oksford ilg‘or o‘quvchilar lug‘ati (OALD 10) va boshqa manbalar asosida neologizmlarning strukturaviy-semantik tasnifi, ularning lug‘at tarkibidagi o‘rni va ingliz tilining rivojlanish tendensiyalari yoritiladi. Maqolada neologizmlarni o‘rganishning nazariy yondashuvlari – strukturaviy, stilistik, etimologik va leksikografik nazariyalar doirasidagi talqinlari ham ko‘rib chiqiladi.

Key words: neologizm, so‘z yasalishi, leksik innovatsiya, kompozitsiya, affiksatsiya, semantik siljish, kontaminatsiya, lingvistik tabiat.

Kirish

Til – jamiyat bilan birga rivojlanuvchi, o‘zgaruvchan va yangilanuvchi tirli organizmdir. Ayniqsa, globallashuv va axborot texnologiyalari shiddat bilan rivojlanayotgan XXI asrda ingliz tili leksikasi misli ko‘rilmagan darajada tez yangilanmoqda. Tilshunoslikda "neologizm" (yun. *neos* – yangi, *logos* – so‘z) atamasi bilan

yuritiladigan bu hodisa nafaqat tilshunoslar, balki sotsiologlar, madaniyatshunoslar va kommunikatsiya mutaxassislarining ham diqqat markaziga aylangan.

Neologizmlarni o‘rganishning dolzarbligi shundaki, ular tilning rivojlanish qonuniyatlarini, jamiyatning ehtiyojlarini va madaniy o‘zgarishlarni bevosita aks ettiradi. Ingliz tilidagi so‘nggi neologizmlar tahlili shuni ko‘rsatadiki,

Compiled on: March 16, 2026.

Copyright: ©2026 by the authors. Submitted to *Advances in Science and Humanities* for possible open access publication under the terms and conditions of the [Creative Commons Attribution \(CC BY\) 4.0 license](#).

yangi soʻzlarning 71,1% i ot soʻz turkumiga mansub boʻlib, bu ingliz tilining "nomviy" (noun) tabiatini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, neologizmlarning 96% ga yaqini mustaqil maʼnoli soʻzlar (ot, sifat, feʼl, ravish) hisoblanadi.

Neologizm tushunchasining nazariy asoslari

Lingvistik tabiati va taʼrif masalalari. Neologizm deganda, odatda, tilda yangi paydo boʻlgan, keng jamoatchilik tomonidan tan olingan va lugʻatlarga kiritilayotgan yoki kiritish uchun tavsiya etilayotgan soʻz yoki ibora tushuniladi. Biroq neologizmning aniq chegaralarini belgilash murakkab masala. Tadqiqotchilar "neologik kontinuum" tushunchasini kiritib, yangi soʻzning rivojlanish bosqichlarini quyidagicha tasniflaydi: nonce word (bir martalik qoʻllaniladigan soʻz) → protologizm (kichik guruh doirasida qoʻllaniladigan soʻz) → prelogizm (kengayib borayotgan, ammo hali umumtil darajasiga chiqmagan soʻz) → neologizm (ijtimoiy institutlar tomonidan tan olingan soʻz).

Neologizmlarning lugʻat tarkibiga kirish jarayoni murakkab boʻlib, bu jarayonga bir qancha omillar taʼsir koʻrsatadi: soʻzning tushunarli va qulay boʻlishi, jamiyat tomonidan qabul qilinishi, ommaviy axborot vositalarida qoʻllanilishi va nihoyat, lugʻatlarga kiritilishi.

Neologizmlarni oʻrganishning nazariy yondashuvlari. Zamonaviy tilshunoslikda neologizmlar turli nazariy nuqtai nazardan tadqiq etiladi:

Strukturaviy nazariya: Yangi soʻzlarning ichki tuzilishi, morfologik komponentlari va soʻz yasash modellarini oʻrganadi.

Stilistik nazariya: Neologizmlarning turli diskurs turlarida (publitsistika, ilmiy adabiyot, internet muloqoti) qanday vazifa bajarishini tahlil qiladi. Etimologik nazariya: Yangi soʻzlarning kelib chiqish manbalari (oʻzlashtirish, ichki imkoniyatlar hisobiga yaratish) ni oʻrganadi. Leksikografik nazariya: Neologizmlarning lugʻatlarda aks ettirilishi, ularni lugʻatga kiritish mezonlari va tamoyillarini ishlab chiqadi.

Neologizmlarning hosil boʻlish usullari

Zamonaviy ingliz tilidagi neologizmlarning shakllanishida bir qancha mahsuldor usullar mavjud. OALD 10 lugʻatining tahlili shuni koʻrsatadiki, eng koʻp qoʻllaniladigan usullar

quyidagilardir :

Kompozitsiya (soʻz qoʻshish). Kompozitsiya – ikki yoki undan ortiq mustaqil soʻzning qoʻshilishidan yangi soʻz hosil boʻlishidir. Bu usul neologizmlarning 50% dan ortigʻini (623 ta) tashkil etib, eng mahsuldor usul hisoblanadi. Masalan, carbon footprint, greenwashing, overshare kabi soʻzlar kompozitsiya yoʻli bilan yasalgan.

Kompozitsiyaning uch turi mavjud:

Achtiq kompozitsiyalar (open compounds): masalan, climate change

Defisli kompozitsiyalar (hyphenated compounds): masalan, father-in-law

Qoʻshma kompozitsiyalar (tight compounds): masalan, greenhouse Affiksatsiya (soʻz yasovchi qoʻshimchalar qoʻshish). Derivatsiya yoki affiksatsiya yoʻli bilan yasalgan neologizmlar soni 300 tani tashkil etadi. Qizigʻi shundaki, ularning 170 tasi OALD 9 da asos soʻzning hosilasi sifatida allaqachon mavjud boʻlgan. Masalan, eco-friendly (-friendly suffiksi), Brexit (British + exit) kabi soʻzlar shu guruhga kiradi. -Kontaminatsiya (qorishtirma). Kontaminatsiya (blending) – ikki soʻzning qismlarini birlashtirib yangi soʻz hosil qilishdir. OALD 10 dagi 34 ta kontaminatsion neologizm tahliliga koʻra, ularning 75% i "qisman" kontaminatsiya boʻlib, bunda qatnashayotgan soʻzlardan hech boʻlmaganda bittasi toʻliq shaklda saqlanadi. Mashhur misollar: brunch (breakfast + lunch), slanguage (slang + language), shoat (sheep + goat).

-Abbreviatura va akronimlar. Qisqartmalar va akronimlar ham neologizmlarning muhim manbai hisoblanadi. Masalan, scuba (Self-Contained Underwater Breathing Apparatus) akronimi, VIP (Very Important Person) esa abbreviaturaning tipik namunasidir.

-Semantik siljish (maʼno koʻchishi). Baʼzi soʻzlar yangi maʼno kasb etib, neologizmga aylanadi. Masalan, cloud soʻzi avval "osmondagi bulut" maʼnosini bildirgan boʻlsa, hozirgi kunda "internetdagi maʼlumotlar ombori" maʼnosida qoʻllanilmoqda (cloud computing). Shu kabi, tweet soʻzi "qushlarning sayrash" maʼnosidan "Twitter'dagi xabar" maʼnosiga oʻtgan. -Oʻzlashtirish va kalkalash. Ingliz tili boshqa tillardan soʻz oʻzlashtirish orqali ham neologizmlar bilan boyib boradi. Masalan, cliché (fransuz

tilidan), karoke (yapon tilidan). Kalkalash esa soʻzning toʻliq tarjima qilinishi orqali yangi birlik yaratishdir: earworm (nemis tilidagi Ohrwurm soʻzining kalkasi).

1-jadval. Zamonaviy ingliz tilida neologizm hosil qilish usullarining qivosiy tahlili

Hosil qilish usuli	Foiz koʻrsatkichi	Misol
Kompozitsiya	50\%+	<i>carbon footprint, greenwashing</i>
Affiksatsiya	Taxminan 25\%	<i>eco-friendly, Brexit</i>
Kontaminatsiya	Taxminan 3\%	<i>brunch, slangage</i>
Boshqa usullar	20\%+	<i>scuba, cloud, cliché</i>

Neologizmlarning tasnifi

Neologizmlarni turli mezonlar asosida tasniflash mumkin. V. I. Zabotkina taklif etgan tasnif quyidagi turlarni oʻz ichiga oladi :

-Fonologik neologizmlar. Fonologik neologizmlar asosan undov soʻzlar va tovushga taqlid soʻzlar asosida yuzaga keladi. Masalan, zizz (qisqa uyqu maʼnosida) soʻzi uxlayotgan odamning tovushiga taqlid qilish asosida yaratilgan boʻlib, koʻpincha komikslarda uchraydi.

-Semantik neologizmlar. Mavjud soʻzlarning yangi maʼno kasb etishi natijasida yuzaga keladi. Yuqorida keltirilgan cloud soʻzi bunga misoldir. Shuningdek, quarantine soʻzi COVID-19 pandemiyasi davrida qayta faollashib, yangi maʼno va qoʻllanish doirasiga ega boʻldi.

-Sintaktik neologizmlar (Leksik-grammatik) Mavjud soʻz yasaliş modellari asosida yaratilgan neologizmlar shu guruhga kiradi. Bu eng keng tarqalgan tur boʻlib, kompozitsiya, affiksatsiya, konversiya va boshqa usullarni oʻz ichiga oladi.

-Oʻzlashtirilgan neologizmlar. Boshqa tillardan toʻliq shaklda yoki maʼlum oʻzgarishlar bilan qabul qilingan soʻzlar. Masalan, meme soʻzi Richard Dawkins tomonidan yaratilgan boʻlsa-da, uning ildizi fransuz tilidagi mème ("bir xil") soʻziga borib taqaladi.

Tematik tasnif

Neologizmlarni tematik jihatdan ham tasniflash mumkin. 2024-yil OALD yangilanishi asosida oʻtkazilgan tadqiqotda 62 ta neologizm quyidagi

tematik guruhlariga ajratilgan:

Tibbiyot (eng mahsuldor soha)

Texnologiya (ikkinchi oʻrinda)

Ijtimoiy-madaniy masalalar

Gastronomiya

Slang va jargon

Zamonaviy neologizmlarning manbalari va ularning tahlili

Texnologik taraqqiyot taʼsiri. Fan-texnika taraqqiyoti neologizmlarning asosiy manbalaridan biridir. Blockchain, cryptocurrency, Metaverse kabi soʻzlar texnologik yangiliklarning tilga kirib kelishining yorqin misolidir. Sunʼiy intellekt va virtual reallikning rivojlanishi bu borada yanada koʻplab neologizmlarning paydo boʻlishiga zamin yaratmoqda.

Ijtimoiy-madaniy oʻzgarishlar. Ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy madaniyat ham neologizmlarning tez tarqalishiga xizmat qilmoqda. Selfie, binge-watch, dad joke kabi soʻzlar aynan shu orqali ommalashgan. DoggoLingo (itlarga nisbatan ishlatiladigan jargon) esa Facebook guruhlarida orqali tarqalgan neologizmga misoldir.

Global iqlim oʻzgarishi. Iqlim oʻzgarishi mavzusi ham bir qancha neologizmlarni yuzaga keltirdi. Compound weather (qoʻshma ob-havo) – bir vaqtning oʻzida sodir boʻladigan yoki ketma-ket yuz beradigan bir nechta ob-havo hodisalarining birgalikdagi taʼsirini ifodalovchi yangi atamadir. Greenhouse effect, carbon footprint kabi soʻzlar esa ekologik muammolar bilan bogʻliq holda paydo boʻlgan.

Mintaqaviy xususiyatlar va anglo-sentrizm. Neologizmlarning mintaqaviy etiketkalari tahlili qiziqarli manzarani koʻrsatadi: yangi soʻzlarning 80% ga yaqini Britaniya va Shimoliy Amerika qoʻllanishiga tegishli boʻlib, bu ingliz tilidagi yashirin anglo-sentrizmni namoyon etadi. Bu holat ingliz tilining global til sifatidagi mavqeiga qaramay, uning rivojlanish markazlari hanuzgacha AQSh va Buyuk Britaniya ekanligini koʻrsatadi.

Neologizmlarni lugʻatlarga kiritish muammolari. Neologizmlarni lugʻatlarga kiritish bir qancha muammolarni keltirib chiqaradi. Birinchidan, soʻzning neologizm sifatidagi maqomi baʼzan shubhali boʻlishi mumkin, chunki baʼzi soʻzlar juda uzoq vaqtdan beri qoʻllanilib kelinayotgan boʻladi. Ikkinchidan, lugʻat nashriyotlari qaysi

neologizmlarni kiritish bo'yicha aniq mezonlarga ega bo'lishi kerak.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, derivatsiya yo'li bilan yasalgan 300 ta neologizmdan 170 tasi avvalgi nashrdayoq mavjud bo'lgan so'zlarning hosilalari sifatida kiritilgan. Bu lug'at tuzuvchilarining konservativ yondashuvidan dalolat beradi.

Neologizmlarni o'rganish va lug'atlarga kiritish bilan bog'liq yana bir muammo – ularning tez o'zgaruvchanligi. Ba'zi neologizmlar tezda iste'moldan chiqib ketishi mumkin, shuning uchun ularni lug'atga kiritishdan oldin ma'lum muddat kuzatish talab etiladi.

Xulosa

Zamonaviy ingliz tilidagi neologizmlar tahlili shuni ko'rsatadiki, yangi so'zlar nafaqat tilning leksik boyligini oshirish vositasi, balki jamiyatdagi o'zgarishlarning muhim indikatoridir. Neologizmlarning hosil bo'lishida kompozitsiya eng mahsuldor usul bo'lib qolmoqda, undan keyin affiksatsiya va kontaminatsiya keladi. Ot so'z turkumi neologizmlar orasida yetakchilik qiladi, bu esa ingliz tilining tipologik xususiyatlari bilan bog'liq.

Texnologik taraqqiyot, ijtimoiy-madaniy o'zgarishlar va global muammolar (masalan, iqlim o'zgarishi) neologizmlarning asosiy manbalari bo'lib qolmoqda. Shu bilan birga, internet va ijtimoiy tarmoqlar neologizmlarning tarqalish tezligini misli ko'rilmagan darajada oshirdi.

Neologizmlarni o'rganish tilshunoslikning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, bu sohada hali ko'plab tadqiqot imkoniyatlari mavjud. Jumladan, neologizmlarning kognitiv asoslari, ularning nutqiy faoliyatdagi o'rni, turli tillarda neologizmlarning o'zlashtirilish strategiyalari kabi masalalar keyingi tadqiqotlarning mavzusi bo'lishi mumkin.

References

1. Wang, A., & Chen, X. (2024). On the Inclusion of Neologisms in Oxford Advanced Learner's Dictionary (10th edition). *Lexikos*, 34, 41–50.
2. Melnyk, O., & Kyselova, I. (2025). Lexical Neologisms in English: Formation, Trends, and Cultural Impact. *Studia Philologica*, 1(24), 183–193.
3. Neologism. (2025). In Wikipedia. Retrieved from <https://en.wikipedia.org/wiki/Neologism>
4. Zabolotkina, V. I. (2017). New vocabulary of modern English.
5. Universität Hamburg. (2020). Neologisms: Formation Processes. Explorations in English Language Learning.
6. Fomin, F. A., & Shemanaeva, M. A. (2025). Semantic classification and usage analysis of English neologisms: A study based on the 2024 OALD update. *Nauchno-metodicheskiy elektronniy jurnal «Kontsept»*.
7. Nerlich, B. (2025). Compound weather: Some linguistic musings. University of Nottingham Blogs.
8. Azimova, S. J., & Seytimbetova, A. P. (2025). The role of neologisms in British newspapers. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 45(2), 95–98.